4. Руденко Ю. Ю. Проблема кореляції понять «суверенітет» та «національна ідентичність»: теоретичний та практичний виміри. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2020. Вип. 38. С. 65-71.
5. Нікорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права : дис. … д-ра філософії. Львів, 2023. 248 с.
6. Парута О. В. Концепція правової ідентичності в дискурсі теорії держави і права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2013. Випуск 23. Частина І. Том 1. С. 76-80.
7. Ковальчук В. Національно-правова ідентичність та її роль в умовах конституційної трансформації в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 4. С. 159-166.
8. Колісник В., Берченко Г., Слінько Т. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Том 29. № 3. С. 69-88.
9. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

Тригубенко Галина Василівна, доцент кафедри конституційного права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ В МЕЖАХ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Важливим стратегічним документом, який визначає комплекс реформ в межах переговорного процесу щодо членства України в Європейському Союзі (далі - ЄС) за переговорними розділами «Судова влада та основоположні права» і «Юстиція, свобода і безпека», є Дорожня карта з питань верховенства права (далі – Дорожня карта) [1]. Документ, яким країна-кандидат затверджує перелік ключових реформ у сфері верховенства права та строків їх виконання, виступає основою для моніторингу Європейською Комісією прогресу у відповідних переговорних розділах. Дорожня карта готується на основі орієнтирів, викладених у звіті Європейської Комісії про скринінг, у взаємодії з громадянським суспільством.

Розробка даного документу свідчить про готовність України відповідати стандартам ЄС та покликана усунути прогалини в національному законодавстві і створити підґрунтя для подальшого розвитку правової системи України у відповідності зі стандартами ЄС.

Реалізація передбачених у Дорожній карті заходів спрямована серед іншого на покращення захисту прав людини в різних сферах та забезпечення реалізації прав всіх категорій населення, встановлення гарантій захисту прав для тих

соціальних груп, що є найбільш уразливими з точки зору порушення їх прав. Це можливо насамперед завдяки прийняттю ряду нормативно-правових актів або внесенню змін до вже існуючого законодавства.

І в цьому зв'язку виникають певні проблеми, викликані різними факторами як об'єктивного та суб'єктивного характеру. В ряді випадків перешкодою до певних законодавчих змін, до врегулювання суспільних відносин, що ще не врегульовані національним правом, або врегульовані недостатньо, виступає не так бездіяльність того чи іншого органу державної влади від якого залежить результат реформування, як неготовність саме українського суспільства або його частини до певних змін, активне транслювання протесту стосовно нововведень. Це, з огляду на практику України, суттєво впливає на дії або бездіяльність державних органів стосовно прийняття того чи іншого рішення, пов'язаного із запровадженням необхідних реформ.

Така ситуація склалася, зокрема, із розробкою та прийняттям закону, який спрямований на захист ЛГБТ+ осіб та визначає правовий статус реєстрованих партнерів, особисті немайнові та майнові права й обов'язки партнерів, їх захист, запланований Дорожньою картою на ІІІ квартал 2025 року. Метою прийняття даного нормативно-правового акту є усунення прогалини в національному законодавстві, що не забезпечує правового визнання партнерства поза шлюбом, та призводить до порушення майнових та немайнових прав в першу чергу одностатевих пар, що не відповідає зобов'язанням України щодо вступу в ЄС.

Після початку повномасштабної війни питання про відсутність будь-якого правового визнання та захисту одностатевих пар стало предметом публічної дискусії вже в новому контексті воєнного часу. Особи, які перебували в одностатевих стосунках і долучилися до Збройних Сил України, брали участь в активних бойових діях, опинилися в ситуації, коли їхніх партнерів не повідомляли про їхнє поранення, взяття в полон чи смерть. Такі особи не можуть отримати дозвіл бачитися з партнером в госпіталі в разі поранення, ухвалити рішення щодо лікування свого партнера, отримати тіло в разі загибелі, одержати спадок за пільговими умовами чи соціальний захист з боку держави, як це передбачено для сімей військових або постраждалих від війни. Таким чином, нові виклики в питанні зареєстрованого цивільного партнерства були спровоковані повномасштабним вторгненням та більш наполегливою вимогою уразливої групи суспільства врегулювати їх статус в ситуації, коли вони боронять Україну, проте захистити себе не можуть та ще більше відчувають обмеження своїх прав.

Ще у квітні 2022 року Уряд України заповнив анкету-опитувальник за запитом Європейської Комісії. Одне із запитань у ньому було сформулювало так: «Детально опишіть, як право на шлюб і право на створення сім'ї захищені в національному законодавстві, у тому числі партнерство, доступне для одностатевих пар». Відповідь Уряду містила наступне: «Поки що українське законодавство не передбачає можливості шлюбу для одностатевих пар. Наразі Урядом України вживаються заходи для вдосконалення та вивчення питання легалізації одностатевих партнерств» [2].

В 2022 році Президент України розглянув онлайн-петицію «Легалізація одностатевих шлюбів». Відповідь на неї містила інформацію про неможливість зміни Конституції України в умовах воєнного часу, проте в ній згадувалось про напрацювання Урядом варіантів рішень стосовно легалізації в Україні зареєстрованого цивільного партнерства у рамках роботи у сфері прав людини. Глава держави звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням розглянути порушене в електронній петиції питання, що мало наслідком доручення Прем'єр-міністром України Міністерству юстиції України підготувати законопроєкт про зареєстроване цивільне партнерство.

Розробка та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроєкту щодо усунення дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права партнерів, що не перебувають у шлюбі; запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства було одним з пунктів Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки з терміном виконання до грудня 2023 року, що не був реалізований [3].

В 2023 році не Міністерство юстиції України, якому була поставлена задача Урядом, а *народні депутати внесли до Верховної Ради України законопроєкт № 9103* «Про інститут реєстрованих партнерств». *Законодавча ініціатива зумовлена потребою ЛГБТ+-людей в оформленні стосунків насамперед в умовах війни, але і в мирний час також. Проти прийняття закону виступили окрім Міністерства оборони України, яке визнало його норми такими, що не відповідають законодавству України (проте пізніше змінило позицію), неурядова організація, «Всеукраїнська рада церков», Православна церква України. Останні називали законопроєкт атакою на сім'ю та загрозою для суспільної моралі. Профільний парламентський комітет з правової політики посилався на супротив Всеукраїнської Ради Церков і намагався уникнути суспільної напруги. Його відмова передати законопроєкт іншому комітету, де б у нього були шанси на розгляд через меншу консервативність членів, була аргументована побоюваннями викликати суспільне збурення.*

До цього розробка та подання на розгляд Кабінету Міністрів України аналогічного законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права не свідчення проти свого партнера було передбачено Планом заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року в рамках Створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації з терміном виконання 2 квартал 2017 р. [4]. У 2016 році у відповідь на ці пункти стратегії і плану заходів з її реалізації розгорнулася масштабна національна правозахисна кампанія «Не вирізайте сім'ю в Україні». Вона реалізовувалася у двох напрямках: *вуличні заходи та рішення місцевих рад.* До вуличних заходів і рішень місцевих рад додалися звернення громадських і релігійних організацій з аналогічними вимогами. Все це мало наслідком блокування виконання Плану дій

в частині впровадження інституту цивільних партнерств. Фактично – на вимогу української громади.

Аналогічна ситуація складалася і навколо інших законопроєктів. Наприклад, проєкт закону № 0931 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу» від 29.08.2019 викликав в свій час шквал критики з боку представників церкви і громадських організацій, окремих політичних діячів і журналістів, що вбачали в ньому порушення прав віруючих громадян на свободу слова та віросповідання (церква виступала проти того, що віруючим та священнослужителям буде заборонено висловлювати осуд ЛГБТ, відмовляти представникам спільноти у прийомі на роботу тощо). Коментуючи даний законопроєкт, Митрополит Української православної церкви України заявив, що церква не змінить своєї позиції щодо ЛГБТ. Враховуючи високий рівень суспільного невдоволення, вуличні протести проект №0931 було знято з парламентського розгляду і він досі очікує на друге читання.

Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» № 5488, який на початку 2025 року ще був внесений до Порядку денного тринадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання на сьогодні відкликано. Метою законопроєкту було узгодження понятійного апарату Кримінального Кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» у частині кваліфікації різних форм та проявів нетерпимості. Законопроєкт вважався гендерночутливим, проти його прийняття протестували релігійні та консервативні організації, називали небезпечним для традиційної української сім'ї та для християн в цілому.

Отже, можна говорити про те, що основною причиною того, чому згадані законопроєкти так і залишилися в статусі законопроєктів стало саме несприйняття певною групою суспільства нововведень, насамперед релігійною спільнотою.

В Україні розповсюджена думка, що частина українського суспільства негативно ставиться до ЛГБТ+ осіб в цілому, та до реалізації їхніх прав на особисте та сімейне життя. Проте, ще на початку січня 2023 року Національний демократичний інститут провів загальнонаціональне телефонне опитування під назвою «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України». Одним з питань було те, чи повинні ЛГБТ+ люди мати право на цивільне партнерство. У 56% випадків на нього відповідали позитивно [2]. В кінці травня 2024 року *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів власне всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус», до якого на замовлення ГО «Наш світ» були додані запитання щодо ЛГБТ людей в Україні та їх прав. За результатам опитування можна зробити висновок, що* впевнено зростає кількість українок/ців, які вважають, що ЛГБТ люди повинні мати ті самі права, що й решта громадян України: у 2024 році таких виявилося вже 70,4%, що на 3,1% більше, ніж у 2023 році, та на 6,7% більше, ніж у 2022. Що стосується

прав одностатевих пар, то запровадження реєстрованого цивільного партнерства для них, передбаченого законопроєктом № 9103, підтримує 28,7% опитуваних, байдуже ставляться до цього 25,6%, негативно — 35,7%. Таким чином, більше половини українців/ок не мають заперечень проти цього [5]. Отже, позиція певних громадських та релігійних організацій, представників Всеукраїнської Ради Церков не тотожна позиції всього українського суспільства і не повинна агресивно впливати на діяльність органів державної влади.

Сучасна демократична держава має обов'язок враховувати інтереси всіх соціальних груп і протидіяти всім проявам нетерпимості. Українська влада визнає свої зобов'язання щодо недопущення дискримінації, про що свідчить вищезгадані урядові Плани заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року та на період до 2023 року і подані на розгляд Верховної Ради України законопроєкти в галузі недопущення дискримінації.

Крім того, Україна визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), рішення якого є обов'язковими для виконання на її території, а практика є джерелом права та носить прецедентний характер. На даний період Європейський суд з прав людини вже розглянув справу «Маймулахін і Марків проти України» (Рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2023 р.), де заявники скаржилися на відсутність будь-якої форми правового визнання та захисту одностатевої пари та невиправдану різницю у ставленні до одностатевої пари на відміну від різностатевих пар. Суд в даному Рішенні зазначив, що відповідно до позитивних зобов'язань держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за статтею 8, вони зобов'язані створити нормативно-правову базу, яка дозволяла б одностатевим парам отримати належне визнання та захист їхніх стосунків. Під час розгляду справи Уряд України стверджував, що після ухвалення законопроєкту № *9103* «Про інститут реєстрованих партнерств», заявники зможуть вступити в юридично зареєстроване цивільне партнерство та користуватися належним захистом своїх прав [2]. Натомість ЄСПЛ нагадав Уряду України, що спроби прийняти потрібний закон в Україні ще у 2019 році були неуспішними. Відмова від наміру ухвалити закон про зареєстроване цивільне партнерство для різностатевих та одностатевих пар, була відповіддю на численні звернення органів місцевої влади, релігійних організації та неурядових організацій. За висновком української НУО «Всі разом», що долучилася до справи, захист традиційної сім'ї є чіткою волею більшості українського населення, яку слід поважати, а задоволення скарги заявників, що стосується виключно їх приватного життя, означало б «дискримінацію українського суспільства» [2].

Дане рішення Європейського суду з прав людини є підставою для вжиття Україною заходів загального характеру з метою недопущення аналогічних порушень в майбутньому та нових Рішень ЄСПЛ проти України з цього ж приводу, а це в першу чергу потребує прийняття необхідного закону. Правові положення, які стосуються подружніх і родинних прав і обов'язків, зустрічаються в багатьох законах України, тому запровадження реєстрованого

сімейного партнерства вимагає і комплексного реформування українського законодавства.

Україна, ставши на шлях європейської інтеграції, взявши на себе ряд зобов'язань щодо узгодження свого законодавства з нормами права ЄС повинна бути послідовною в цьому процесі. Держава, яка закріпила у своєму основному законі принципи верховенства права та рівності у правах, повинна зайняти чітку позицію щодо втілення їх у життя. Питання гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації та дотичні до них завжди були дискусійними в будь-якому суспільстві, проте страх перед цією дискусією не повинен гальмувати процес реформ. Прем'єр-міністр Швеції в серпні 2025 року після прийому українських ЛГБТ-ветеранів та представників громадських організацій наголосив на тому, що українці, представники ЛГБТ спільноти, які воюють на фронті та чинять опір у тилу, не лише захищають свою країну, а й уособлюють цінності свободи, за які бореться Україна. Посадовець підкреслив, що повний юридичний захист прав усіх спільнот, зокрема ЛГБТ, є важливою частиною європейської інтеграції України, а Швеція як один із послідовних партнерів Києва уважно стежитиме за тим, щоб ці зобов'язання виконали.

За таких обставин саме політична воля державного керівництва щодо захисту конкретної уразливої категорії населення, особливо в умовах війни, повинна стати рушійною силою реформ на шляху до ЄС. Міжнародний досвід показує, що юридичне визнання одностатевих сімейних пар не викликає помітних соціальних та правових проблем у масштабах цілого суспільства, проте сприяє вирішенню таких проблем у цих парах. Ще в 2019 році після свого візиту в Україну незалежний експерт Організації Об'єднаних Націй з питань захисту від насильства і дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності зазначив, що Україні необхідно забезпечити чітке розмежування повноважень і відкликати привілейований статус, наданий деяким українським церквам щодо консультацій з державними установами [2]. Україна як демократична держава, звичайно, може брати до уваги думки різних громадських організацій та релігійних спільнот з приводу питань, що мають велике суспільне значення та викликають широкий резонанс в соціумі. Державні діячі України, наприклад, не раз заявляли, що цінують партнерську співпрацю з релігійною спільнотою, проте, це зовсім не означає, що рішення державних органів повинні мати релігійне обґрунтування. Як світська держава Україна не повинна допускати ситуацій, коли не уповноважені на те суб'єкти по суті безпосередньо впливають на вирішення питань державного значення, що мають стратегічний характер, блокуючи прийняття необхідних законів, і у такий спосіб створюючи перешкоди на шляху до євроінтеграції України.

Зважаючи на все вищевикладене, ми рекомендуємо українській владі забезпечити ухвалення законодавства з метою запровадження в Україні реєстрованого сімейного партнерства двох людей будь-якої статі, у загальних рисах подібного до звичайного шлюбу, за прикладами аналогічного законодавства розвинених країн.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 “Основи процесу вступу до ЄС”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text
2. Справа «Маймулахін і Марків проти України» (заява №75135/14): Рішення Європейського суду з прав людини від 01 червня 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96?find=1&text=%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0#w1_1
3. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 №756-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-%D1%80#Text
4. Про затвердження Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 №1393-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80#Text
5. Київський міжнародний інститут соціології. Соціологічні та маркетингові дослідження.
URL:https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1417&page=1

Цвєткова Юліанна Володимирівна, доцент кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПРАВОТВОРЧОСТІ: ВІТЧИЗНЯНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ДОКТРИНА

Тривалий час принципи правотворчості у вітчизняному правовому полі залишалися темою доктринальних дебатів науковців, поки 24.08.2023 не був прийнятий закон «Про правотворчу діяльність», ст. 3 якого передбачила вісім основних принципів правотворчої діяльності [1]. Однак, як цього й можна було очікувати, перелічення цих принципів без їх тлумачення у тексті закону призвело до активізації дискусій щодо змістовного наповнення цього феномену. В контексті євроінтеграційного вектору руху правової системи України, який неодмінно буде супроводжуватися адаптацією вітчизняного права до права ЄС, величезної значущості набувають порівняльно-правові дослідження, що встановлюють спільний грунт для доктринальних тлумачень та розумінь фундаментальних правових феноменів, до яких належать, зокрема, й принципи правотворчості.